

**ПО НЯКОИ ВЪПРОСИ,
СВЪРЗАНИ С ПРОИЗВОДСТВОТО ПО ЧЛЕН 409
И СЛЕДВАЩИТЕ
ОТ НАКАЗАТЕЛНОПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС**

Анета Петрова

асистент по наказателен процес

в Юридическия факултет на Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“

За да се повиши ефективността на правораздавателната система е необходимо процесът да притежава качеството неотвратимост — неотменима негова характеристика, постижима и чрез използването на диференциран подход при разследване на различни видове престъпления. Това от своя страна предполага наличие на стабилна научна основа, която да дава ясни отговори при разглеждането на конкретни казуси в правоприлагането, тъй като все още липсва практика на Върховния касационен съд при изясняване на редица въпроси от практически характер в тази насока. Нещо повече — необходимо е да бъде изследван точно и еднозначно коефициентът на съответствие между регламентираното в нормата на закона, в случая — Наказателнопроцесуалния кодекс, и прилагането ѝ от компетентните органи, тъй като се оказва, че само наличието на правила не е достатъчно за ефективното им използване в практиката. Нужно е тези норми да намерят своята практическа реализация. В противен случай се оказват „мъртви разпоредби“ — не защото не могат да бъдат използвани като такива, а поради недостатъчно обърнатото им внимание. Нещо подобно се получи с т. нар. бързо производство, въведено през 1993 г. Едва през 1997 г. се забеляза осезаемото приложение на разпоредбите. Например от отчетния доклад на Пловдивската районна прокуратура за 1998 г. е видно, че броят на влясените в

Пловдивския районен съд дела по чл. 409 и сл. НПК е увеличен. За отчетната 1998 г. са образувани 275 бързи производства. Досъдебните производства са приключили и предадени на съд в законоустановените срокове. Важно е в тази насока да се отбележи, че няма неприключили полицейски производства по чл. 409 и сл., а само три от тях са върнати от съда (вж приложената в края таблица). Постигнатите, макар и частично, добри резултати в тази насока дават основание да сме доволни от работата на компетентните органи, но това далеч не означава реализиране на заложената в НПК ефективност относно „бързото производство“ и постигане целите на индивидуалната и обща превенция. Ето защо непосредствената задача на настоящото изложение е да бъдат изяснени някои въпроси, възникнали при прилагането на особените правила за разглеждане на престъпления от общ характер, по които не се провежда предварително производство.

Една уточняваща предварителна бележка: формулировката на раздела би следвало да претърпи известна корекция, тъй като става въпрос за дела от общ характер, по които не се провежда предварително разследване от органите на предварително разследване (т. е., следователи и помощник-следователи по смисъла на чл. 48 във вр. с чл. 196 и чл. 229 НПК), а разследването се извършва от органи на Министерството на вътрешните работи. В този смисъл би било по-правилно да се релевират като особени правила за разглеждане на престъпления от общ характер, по които се провежда полицейско разследване при наличие на предпоставките по чл. 171, ал. 2 НПК.

Десетилетия наред в нашата наказателнопроцесуална литература бе утвърдено становището¹, че бързото производство като диференцирана форма на производство накърнява правото на защита на лицата, уличени в извършване на престъпление. Изразява се мнение, че в случая „се провежда цялостно разследване, без да се съблюдают процесуалните гаранции и когато се съберат достатъчно данни, които убеждават съответния орган, че определено лице е извършило престъпление, се пристъпва към образуване на предварително производство, което се свежда до процесуално оформяне на резултатите, получени при доследствената проверка“². Това разбиране е твърде крайно, разбира се, но се среща

в наказателнопроцесуалната литература и трябва да бъде обсъдено. Прави се аналогия с т. нар. *доследствена проверка*, която се извършва от органите на МВР, когато няма достатъчно данни за извършено престъпление.

Започването на досъдебното производство поставя началото на цялата наказателнопроцесуална дейност, т. е., от този момент нататък започва извършването на следствени действия като част от цялата наказателно-процесуална дейност по разследването. Диференциацията на фазите на досъдебното производство обособи полицейското производство от предварителното. То бе направено с промените в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), влезли в сила от 1 януари 2000 г.³ При започване на досъдебното производство прокурорът образува предварително производство при наличие на предвидените в НПК предпоставки — законен повод и достатъчно данни за извършено престъпление. В случаите на липса на достатъчно данни се налагат две отклонения от типичното развитие на процеса.

Първата възможност е визирана в разпоредбата на чл. 186, ал. 2 НПК. Тя се използва, когато няма гаранции, че ще се съберат достатъчно данни при предварителната проверка, а се налага извършване на *неотложни следствени действия*. Предимството, което предоставя, е в извършването на всички следствени действия, но при вече образувано предварително производство.

Следващото отклонение е свързано с т. нар. *предварителна проверка*. Тя се извършва, когато необходимите данни могат да бъдат събрани посредством ограничен кръг следствени действия и е налице обоснована увереност за това. По принцип, както бе споменато, следствени действия не се извършват, освен когато незабавното им извършване се окаже единствената възможност за събиране и проверка на доказателствата. В този случай могат да се приведат в действие само част от способите за събиране и проверка на доказателствен материал: оглед на местопроизшествието, претърсване и изземване, разпит на свидетели очевидци, при това в ограничен обхват.

От възможностите, които предоставя огледът на лица, обекти и местности (извън тези, които са били обект на огледа на местопроизшествието), такъв се извършва само на открити местности и

помещения. Законодателят се спира на оглед на местопроизшествието, тъй като този вид оглед е с най-голямо практическо значение: обхваща местности и помещения, където е извършено престъплението/настъпил е престъпният резултат, намерени са следи от престъплението (ако мястото на извършване на престъплението не съвпада с мястото на настъпване на престъпния резултат). Обикновено огледът на местопроизшествието включва и други видове оглед, които се извършват отделно от първоначалния само когато техните обекти не са били включени в огледа на местопроизшествието (представени, получени, иззети, открити по-късно) или когато, по преценка на компетентния орган на предварителното производство, се налага повторен оглед при спокойна обстановка с използване на необходимите технически средства и методи. Ето защо няма и оглед на живи лица.

Непосредствено свързани с огледа са *претърсването и изземването*. По своята същност претърсването е процесуално-следствено действие за принудително обследване на отделни местности и помещения, чрез което да се съберат достатъчно данни за извършване на престъпление. Когато в резултат на претърсването се открият необходимите материали, те се изземват. В случая изземването не е самостоятелно процесуално-следствено действие, а е част от действията по претърсване на открити местности и помещения, т. е. на местопроизшествието. Изземването ще бъде самостоятелно следствено действие само когато материалите бъдат предадени доброволно.

И последното процесуално-следствено действие, което вече се провежда самостоятелно, е *разпитът на очевидци*. Разбира се, не може да бъде извършван разпит на заподозрени, улични или обвиняеми. Става въпрос единствено и само за разпит на свидетели, т. е. лица, получили непосредствени възприятия за обстоятелствата, при която е било извършено престъплението. При това трябва да бъдат изключени онези лица, на които се извършва предварителен (извънпроцесуален) разпит за получаване на информация за извършено престъпно деяние. Това обстоятелство може да има значение за правилната тактическа организация при извършване на неотложните следствени действия и оперативни мероприятия. Тъй като приложението на предварителната проверка е изключе-

ние от общото правило за наличие на достатъчно данни, допустимите процесуални способности за събиране и проверка на доказателствен материал са сведени до минимум. Това основание важи и за ограничението брой на следствените действия по чл. 191, ал. 2 НПК. В противен случай предварителната проверка би се превърнала в предварително разследване.

Факт е, че следствените действия, които са допустими при извършване на предварителна проверка, се използват и при бързо производство в качеството им на полицейски правомощия. Това обстоятелство ме навежда на мисълта, че по същество става въпрос за една и съща дейност, предварителна и извънпроцесуална, която се извършва при липса на достатъчно данни за извършено престъпление с оглед осигуряване на предвиденото в чл. 186 НПК условие за образуване на предварителното производство — тоест, в случаите, когато в първоначалните материали липсват достатъчно данни, които да са източник на информация за извършено престъпление. Не можем обаче да се съгласим със становището, че тези материали, събрани по извънпроцесуален ред, заменят извършването на предварително разследване, още по-малко, че те просто „се обличат в процесуална форма“ при извършване на действителното предварително разследване като втори стадий от фазата на предварителното производство. Доказателствените материали се използват единствено и само за обосноваване на понятието „достатъчно данни“ за факта на извършване на престъплението като предпоставка за образуване на предварително производство.

Следва привличането на съответните лица в определено процесуално качество, тъй като в зависимост от различните предпоставки лицето може да бъде привлечено като обвиняем, заподозрян за възникване на процесуалната фигура.

Във връзка с разглежданото производство трябва да се изяснят условията за възникване на процесуалната фигура на привлечения към отговорност. На уличения не се повдига обвинение по реда на чл. 207 НПК и не се предявяват събраните материали по реда на чл. 214 НПК. Достатъчно е извършването на разпит на лицето в качеството му на уличен или предприемането на мерки на процесуална принуда, освидетелстване, претърсване или

изземване. В наказателния процес фигурата на уличения се появява с издаването на постановление за привличането му като такъв. За да има уличен, трябва да е налице както фактическа обоснова-ност (някоя от предпоставките по чл. 408б, ал. 2 НПК), така и процесуалното оформяне на акта. Едно лице може да бъде привлечено като уличен само в изключителни случаи, изчерпателно изброени в разпоредбата на чл. 408б, ал. 2 НПК. От анализа е видно, че лицата могат да се окажат в положение на уличени както при полицейско производство, така и при неговата диференцирана форма — бързо полицейско производство. Разграничителният критерий е разпоредбата на чл. 408б, ал. 2 НПК. Уредбата на института на бързото производство по Закона за наказателното съдопроизводство е предвиждала органите на Министерството на вътрешните работи да извършват действия по разследването; съдът е решавал въпроса за повдигане на обвинението; уличеният е имал статут на извършител на престъпление; за неуредените случаи са се прилагали правилата по общия ред. Надлежната регламентация на института е игнорирала всякакви съмнения относно гарантирането на гражданите правото им на защита и разкриване на обективната истина.

По Закона за наказателното съдопроизводство (ЗНС) бързото производство се прилага и за дела, по които се е предвиждало лишаване от свобода до една година. Но когато се има предвид, че процесуалната фигура на уличения е преходна (съществува само до повдигане на обвинение от прокурора), то не би следвало да съществуват съмнения относно надлежното гарантиране на гражданите право на защита и разкриване на обективната истина.

До промените в НПК от 6 август 1999 г. (ДВ, бр. 70 от 1999 г.) бе необходимо делото да бъде подсъдно като първа инстанция на районен съд, трябва да е налице и някоя от алтернативно дадените предпоставки в чл. 171, ал. 2 НПК във вр. с чл. 171, ал. 1 НПК, а именно: лицето да е заварено при извършване на престъплението или непосредствено след извършването му, върху тялото или дрехите на лицето да има явни следи от престъплението или лицето да се е явило лично пред съответните органи на МВР с признание за извършено престъпление (при личното явяване на дееца компетентният орган установява самоличността на лицето

и съставя протокол, в който излага подробно направеното призна-ние). Към настоящия момент е необходимо наличието на една от предпоставките по чл. 408б, ал. 2 НПК, които по същество съвпадат с тези по чл. 171, ал. 2 НПК (изменен, ДВ, бр. 70 от 1999 г.).

По отношение на първата предпоставка: не е особено уместно личното явяване на дееца да е част от чл. 171, ал. 2 НПК (изменен от 6 август 1999 г.), тъй като е повод за образуване на предварително производство, от една страна, а от друга — поради обстоятелството, че се придава особена сила на самопризнанието по смисъла на чл. 91, ал. 2, във вр. с чл. 31 от Конституцията, което може да доведе до съдебна грешка. Извършените промени в НПК преодоляха това.

По отношение на другите две основания: лицето е заварено при извършване на престъплението или непосредствено след извършването му — това е било нормативно закрепено и в ЗНС („заварено или застигнато“).

Основанията по т. 1 и 2 от ал. 2 на чл. 408б НПК (когато лицето е заварено при извършване на престъплението или непосредствено след него или когато върху тялото или дрехите на лицето има явни следи от престъпление) са предпоставки за възникване и на друга процесуална фигура — тази на заподозрения. Преди извършените промени в НПК възникваше въпросът: при наличие на едни и същи предпоставки в качеството на какъв ще привлечем дееца — на заподозрян или на уличен? Не можеше да се открие разрешението в абсолютно необходимите за това предпоставки — делото да е подсъдно като първа инстанция на районен съд или престъплението да е от общ характер, за което законът предвижда наказание лишаване от свобода или по-тежко наказание (чл. 202 НПК, изм., ДВ, бр. 70 от 1999 г.). Възможно бе лицето, уличено в извършване на престъплението, да бъде задържано, но това е предварително задържане за 24 часа, след което се образува предварително производство, където фактически се поставя този въпрос: в качеството на какъв да бъде привлечен деецът? За да бъде привлечено лицето, делото не трябваше да представлява фактическа или правна сложност — тоест, дали ще се проведе предварително разследване, или разследване от органите на МВР, зависеше от конкретната фактическа обстановка и правна квали-

фикация на деянието. Съобразно тълк. р. 35 от 6 ноември 1990 г. на Общото събрание на наказателните колегии на Върховния съд⁴ делото ще представлява фактическа или правна сложност, когато съдържа значителен по обем фактически материал, многообразие на инкриминираната дейност, респ. — различни обвинения, усложнени форми на съучастническа дейност, квалифициращи белези на деянието. В този случай се налагаше извършване на предварително разследване от следователи и помощник-следователи за правилно установяване на фактите, прилагане на материалния закон и разкриване на обективната истина по делото.

Оказва се, че към този момент от развитието на процеса, след образуване на предварителното производство и преди повдигане на обвинението, процесуалните фигури на уличения и заподозрения имат редица общи черти — и двете процесуални фигури спомагат за разкриване извършителя на деянието, процесуалното им положение е до голяма степен равнопоставено, но не и уеднаквено, субекти са на наказателнопроцесуални отношения. Това им процесуално положение — на участници в процеса, се дължи на факта, че спрямо тях не е повдигнато обвинение, те не осъществяват функцията по защитата. А същевременно осъществяването на функцията по защитата изисква спазване на принципа за осигуряване правото на защита с присъщите му гаранции — презумпция за невинност, неприкосновеност на личността, разясняване на права и осигуряване на възможност за упражняването им, спазване на наказателнопроцесуалната форма.

По смисъла на чл. 410, ал. 2 НПК лицето, спрямо което са започнали полицейски действия, има право на защита. Тази разпоредба във вр. с чл. 414 НПК препраща към прилагане на общите правила, от което следва, че уличеният разполага със система от права, предвидени за осигуряване правото му на защита. Но липсата на детайлизиране на чл. 410, ал. 2 НПК ни изправя пред въпроса: чрез право на защита или чрез правна защита ще се гарантират правата на уличения? С оглед процесуалното му положение безспорно става въпрос за правна защита, с каквато се осигуряват и останалите участници в процеса, неосъществяващи функцията на защитата. От друга страна, спрямо него е налице подозрение в извършване на престъпление. Ето защо законодате-

лят би трябвало по-детайлно да очертае правата му. Безспорно, на уличения се разясняват основанията за извършване на полицейски действия и правото му да дава обяснения. Във връзка с това му право ще отбележа няколко момента:

1) съобразно с принципите на устността и непосредствеността обясненията се дават устно и непосредствено пред компетентния орган. Уличеният има право да откаже да дава обяснения;

2) уличеният излага във форма на свободен разказ интересувашите делото обстоятелства. Органите на МВР могат да задават въпроси за допълване на обясненията му или за отстраняване на непълноти, неясноти или противоречия. Въпросите не трябва да бъдат подвеждащи или подсказващи определен отговор. Не трябва да му се задава въпросът признава ли вината си, тъй като спрямо него няма повдигнато обвинение;

3) при съществено противоречие между обясненията на уличения/уличените и свидетелските показания може да се направи очна ставка, освен когато самоличността на свидетеля е запазена в тайна, за да се гарантира защитата му;

4) обвинението и присъдата не могат да се основават само на евентуалното самопризнание на уличения. Компетентните органи са длъжни да събират и проверяват и други материали по делото;

5) освен в случаите на абсолютно необходима защита, обясненията се дават в присъствието на защитник, когато уличеният поиска това;

6) при неявяване на разпит без уважителни причини уличеният се довежда принудително. В случая става въпрос за мярка за процесуална принуда, тъй като принудителното довеждане е именно такава.

По своята същност мерките за процесуална принуда обезпечават задължения и се прилагат в случай на неизпълнение. Спрямо уличения не е задължително да се прилагат мерки за неотклонение. Те се вземат от съда при предаване на съд.

На следващо място, уличеният има право да прави искания, бележки, възражения, което осигурява упражняването на предоставените му процесуални права. Своите искания уличеният трябва да мотивира, базирайки се на конкретна разпоредба от НПК.

Уличеният може да прави бележки по всички въпроси, засягащи процеса, за да обърне внимание на органа на МВР върху отделни обстоятелства или положения. Чрез възраженията уличеният се противопоставя на вече постъпили искания на други участници в процеса или на действия на органите на МВР.

Дотук изброените права съставляват личната му защита, която той осъществява сам. Паралелно с нея се осъществява и правото на уличения да бъде подпомогнат при реализирането на предоставените му от закона права от доброволно упълномощен или служебно назначен за това защитник. Тези две проявни форми (лична защита и с участието на защитник), формират правото на защита на уличения.

Законодателят не само е очертал имплицитно (тъй като се извличат от разпоредбите на чл. 414 НПК) правата на уличения, но посочва и гаранциите за практическото им реализиране. По смисъла на чл. 409, ал. 3 НПК разследващите органи запознават уличения с правата му и му осигуряват възможност да ги упражни. Безспорно намира приложение презумпцията за невинност и неприкосновеността на личността.

Имайки предвид изложеното, необосновано се явява становището, че уличеният бил лишен от възможност да се защитава. С привличането на уличения се признава процесуалното му качество на такъв и му се предоставят средства за защита. Голословно и неподкрепено с надеждна аргументация е становището, че стадият „предварително разследване“ се превръща в обикновена полицейска анкета — още повече, че, въпреки особените правила, стадият не е изключен от първата фаза на процеса. Проблемът по същество се свежда до разрешаването на конкретен въпрос: на кой орган да бъде възложено извършването на процесуални следствени действия, свързани със събиране на доказателствен материал при наличие на основанията по чл. 408б, ал. 2 НПК?

Счита се, че органите на МВР съсредоточават две несъвместими правомощия — на преследване и на разследване⁵. Паралелното осъществяване на тези две дейности не е съвсем недопустимо, още повече, че по настоящата законодателна уредба прокурорът, например, осъществява функцията по повдигане и поддържане на обвинението и също разследва в предвидените от закона

случаи. Посочва се като довод, че когато един и същ орган, в случая — МВР, осъществява две правомощия — преследва и разследва, може да не се разкрие обективната истина, тъй като ще се събират само обвинителни доказателства, т. е., ще се наруши изискването за всестранност по чл. 86 НПК. А нима няма опасност прокурорът, при осъществяване на следствения надзор, да изпадне в обвинителен уклон? Но както при прокурора, така и при дознателите тази опасност е преодоляна чрез надлежната регламентация на разпоредбите относно предварителното производство — на издирвателна, на разследваща и обвинителна дейност, на изискванията за обективно, всестранно и пълно изследване на обстоятелствата по делото, осъществяването на прокурорски и съдебен надзор и изобщо — на цялото производство, осигуряващо широка възможност на уличения да се защити.

Своеобразна гаранция в тази насока е правото на уличения на отвод като част от правото му на искания. Ако предварителното разследване се провежда от лица, които са заинтересувани от изхода на делото или не могат да се отнасят безпристрастно към уличения или друг участник в процеса, то следва сами да се отведат или да бъдат отведени (отстранени от процеса), защото в противен случай би се тръгнало в погрешна посока, а компетентните органи следва да насочат усилията си към разкриване на престъплението и разобличаване на дееца при пълна обективност и непредубеденост. Обективното и безпристрастно разследване от страна на компетентните органи е реална гаранция за разкриване на обективната истина по делото.

На практика при приложението на отделните наказателнопроцесуални институти се реализират основните начала на наказателнопроцесуалната ни система. Основните начала — основните ръководни положения, в своята съвкупност и поотделно, във взаимовръзка и взаимодействие, образуват нормативната основа, върху която се изгражда наказателнопроцесуалната система. Основната атака в тази насока е предполагаемата невъзможност при полицейското разследване да бъде разкрита обективната истина чрез строго съблюдаване на изискването за безпристрастност. Опасението е, че се събират само обвинителни доказателства, което би могло да доведе до непълнота. В тази насока чл. 86

изисква да се събират и проверяват както доказателства, които разобличават обвиняемия, така и такива, които го оправдават и смекчават отговорността му. Разпоредбата на чл. 86 НПК е в общата част на Кодекса във връзка с чл. 414 НПК и намира приложение и за уличения — още повече, че понятието обвиняем по смисъла на чл. 86 е родово, т. е., то включва и процесуалната фигура на уличения. Изискването за обективност важи за всички органи, осъществяващи действия по разследване — съд, органи на полицейското производство (чл. 48 НПК). Точното и безспорно формулиране на изискването за обективност е част от формулировката и на друг принцип — вземане на решение по вътрешно убеждение. Това основно ръководно начало е още една гаранция за разкриване на обективната истина. Като метод за оценка на доказателствения материал, вътрешното убеждение съдейства за достоверно установяване на събитията. Съобразно свободното вътрешно убеждение се преценява целият събран доказателствен материал.

Аргументите за невъзможност за разкриване на обективната истина се опровергават от самата наказателнопроцесуална уредба, заложена в чл. 409 и сл. НПК. И към настоящия момент органите на МВР извършват редица следствени действия чрез възлагане от страна на органите на предварително разследване (на основание чл. 199 НПК) и от прокурора (в изпълнение на правомощието по чл. 176, т. 7 НПК). Нещо повече — за построяването на версии (следствени, оперативни, съдебни), се използват доказателства, събрани и проверени и по извънпроцесуален ред и средства. Това обстоятелство се обяснява с факта, че версията представлява само едно предположение за изясняване на определени фактически обстоятелства по конкретно наказателно дело. Тя определя насоката на разследването и оптимизира усилията на компетентните органи за събиране и проверка на доказателства, с помощта на които в крайна сметка се потвърждава или опровергава тя. Оказват се безспорни преимуществата при съчетаване на оперативна и следствена дейност при прокурорския надзор и ръководството в сферата на разследването.

В тази връзка прокурорът има право да проучва всички материали, събрани от органите на МВР във връзка с престъплението

— чл. 176, т. 2 НПК. Той се запознава с възраженията и исканията на уличеното лице и неговия защитник, след което упражнява правомощията си.

До промените от 6 август 1999 г. прокурорът можеше да откаже да образува предварително производство в случаите на чл. 21, ал. 1 НПК, или да образува предварително производство, когато не са налице условията на чл. 171, ал. 2 НПК, както и когато случаят представлява фактическа или правна сложност.

По отношение на първото правомощие на прокурора: при наличие на предпоставките по чл. 21, ал. 1 НПК прокурорът прекратяваше наказателното производство — още повече, че основанията по чл. 21 НПК се явяват дерогиращи както от материалноправна, така и от процесуалноправна гледна точка — чл. 21, ал. 1, т. 2, 3 и 6 НПК.

Колкото до второто разрешение по чл. 411, ал. 1, т. 3 НПК, в изпълнение на правомощието по т. 6 на чл. 176 НПК прокурорът може да иземе делото от един орган на разследване и да го предаде на друг с мотивирано постановление за преобразуване на полицейското разследване в следствие или дознание.

На следващо място: прокурорът можеше да повдигне обвинение и да внесе делото в съда. Обвинението се повдига при наличие на достатъчно доказателства за виновността на определено лице в извършване на конкретно престъпление и отсъствие на някое от основанията за прекратяване или спиране на наказателното производство.

С постановлението за повдигане и предявяване на обвинение лицето се привлича като обвиняем по арг. от чл. 50 НПК. Привличането на конкретно лице като обвиняем се извършва при наличие на доказателства, от които може да се направи обоснован извод, че то е извършило конкретното престъпление, и този извод към момента на привличането му като обвиняем не се опровергава от останалите събрани по делото доказателства. Постановлението за привличане като обвиняем е процесуално значимо, тъй като с него се определя лицето, по отношение на което се насочва наказателното преследване и се предопределя по-нататъшният ход на процеса с оглед обема и квалификацията на престъплението. Тук, за разлика от общия ред, обвинението се повдигаше

единствено и само от прокурора. След издаването на постановлението за привличане прокурорът може да предприеме и редица мерки (принудително довеждане, отстраняване от длъжност, настанияване в психоневрологично заведение, вземане на образци за свр. материал)⁶. Тези мерки ограничават правата на привлеченото лице. В чл. 411, ал. 3 НПК бяха намерили място и няколко дискуссионни въпроса: в текста се говореше за уличено лице, но след повдигане на обвинението при условията и реда, предвидени в НПК, е налице фигурата на обвиняемия — прокурорът може да разпореди задържането на лицето. За какъв вид задържане ставаше въпрос — очевидно, не за задържане под стража като мярка за неотклонение, тъй като прокурорът не може да взима такава, а още по-малко — за предварително задържане за 24 часа без съгласието на прокурора във вр. с чл. 202 НПК. Във връзка с това не бяха уточнени и обстоятелствата досежно понятието „първи присъствен ден“. От цялостния анализ можеше да се направи извод, че става въпрос за първия присъствен ден в съдебното заседание. От друга страна обаче, в деня на постъпване на материалите, при наличие на условията за разглеждане на делото, съдията предаваше на съд и вземаше мярка за неотклонение, която може да бъде и „задържане под стража“, т. е., би могло обвиняемият да бъде задържан до първия присъствен ден при решаване на въпроса за даване ход на делото.

От изложените по-горе съображения следва, че става въпрос за задържане в промеждутъка между повдигане на обвинението и деня на предаване на материалите от прокурора на съдията-докладчик. Срок за постъпване на материалите не е конкретизиран, но е ясно, че това трябва да стане в разумен срок, който да осигури прецизност и задълбоченост при събиране и оценка на доказателствените материали. От друга страна, срокът не можеше да надвишава 7 дни (по арг. от чл. 409, ал. 3 НПК). Оттук следва и изводът, че лицето може да бъде задържано за 24 часа. Става въпрос за фактическо задържане, което може да се извърши от орган на МВР. Това е една непосредствена практическа мярка. Изискването е в съответствие и с Конституцията — чл. 30, ал. 3, която гарантира свободата и неприкосновеността на личността — обстоятелства, гарантиращи правото на защита на всяко лице. С

настоящата регламентация в НПК се предвижда прокурорът да повдига обвинение с обвинителен акт, след което:

⇒ да внесе делото в съда;

⇒ да върне делото на дознателя за събиране на нови данни или за отстраняване на нарушения, свързани със задължението на дознателите да разяснят на уличения в какво е уличен, предвидената за такова действие отговорност, правото му да откаже да даде обяснения и да се свърже със защитник;

⇒ да внесе делото в съда с предложение за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание при условията на чл. 414а НПК или със споразумение при условията на чл. 414ж НПК;

⇒ да изпрати делото на съответния първоинстанционен съд с постановление за прекратяване на наказателното производство за произнасяне по реда на чл. 237 НПК;

⇒ да спре наказателното производство в случаите на чл. 22 и чл. 22а НПК.

От значение за осигуряване правото на защита на лицата, уличени в извършване на престъпление, е предвидената в НПК възможност за разпореждане на прокурора за извършване на дознание, когато не са налице основанията на чл. 408б, ал. 2 или когато това се налага за разкриване на обективната истина.

Освен предвидените гаранции за правата на гражданите НПК съдържа и способности за контрол на наказателнопроцесуалната дейност. Такъв е съдебният надзор върху дейността на органите от първата фаза на процеса, който се осъществява в стадия предаване на съд. В деня, в който получи обвинителния акт заедно с останалите материали по делото, съдията-докладчик трябва да реши налице ли са всички предпоставки за предаване на съд на лицето, поставено в процесуалното положение на подсъдим. Към въпросите, които следва да бъдат решени, се отнасят и тези за подсъдността на делото, за наличието на основание за прекратяване или спиране на делото. В посочените случаи съдията-докладчик прекратява производството.

Следващият въпрос, който се обсъжда при предаване на обвиняемия на съд, е: допуснато ли е на предварително производство съществено нарушение на процесуалните правила. То е

съществено тогава, когато е довело до ограничаване на процесуалните права на страните, до нарушение на закона, до непълнота, необоснованост и явна несправедливост на обвинението. По-конкретно, това са нарушения на правилата, свързани с провеждане на разпити, предварително задържане и др.

При допуснатото нарушение на процесуалните правила съдията-докладчик прекратява съдебното производство и връща делото за допълнително разследване, посочвайки в разпореждането си допуснатите нарушения, обстоятелствата, които следва да бъдат изяснени, и следствените действия, които трябва да бъдат извършени. След като получи делото, прокурорът следва да реши кой орган ще извърши предварителното разследване, дали да преобразува полицейското разследване в следствие или дознание или сам да изпълни дадените в разпореждането указания. Въпросът ще се реши в зависимост от фактическото положение и конкретно сведения състав, съобразно със свободното му вътрешно убеждение.

С оглед осъществяване на целите по чл. 147 НПК съдията-докладчик взема мярка за неотклонение. Мерките за неотклонение обезпечават задължението на обвиняемия да присъства и да участва в наказателното производство във всички стадии от процеса и да не се отклонява при разглеждането на конкретно наказателно дело. Присъствието му е гаранция за установяване на истината по делото.

Съдията-докладчик разполага и с правомощие да върне материалите на прокурора, когато не са налице условията на чл. 171, ал. 2 НПК или делото представлява фактическа или правна сложност.

По отношение разглеждането на делото в първа инстанция се наблюдават следните особености: съдът постановява присъдата заедно с мотивите, а когато делото представлява фактическа или правна сложност, мотивите могат да бъдат изготвени и след обявяването на присъдата, но не по-късно от седем дни. С промените от 20 февруари 1998 г. изрично се предвиди правото на страните да подават жалба или протест в 7-дневен срок от обявяване на присъдата. При отлагане на изготвянето на мотивите срокът за подаване на жалба или протест е петнадесетдневен⁷.

Съдебното следствие започва с прочитане на постановлението, с което прокурорът повдига обвинение. Но с постановление не може да се сезира първата инстанция. В случая председателят на съда ще се произнесе с разпореждане, с което отказва образуването на производство. Постановлението за повдигане на обвинение не е сред предпоставките по чл. 240, ал. 1 НПК. Производството пред първа инстанция за дела от общ характер се образува само по обвинителен акт. Следователно изразът е неточно употребен. Производството не би стигнало до етапа на съдебното следствие, ако не е образувано по обвинителен акт.

Законодателят е определил и процесуален режим досежно разпита на подсъдимия и свидетелите.

Преди промените в НПК, в сила от 1 януари 2000 г., в практиката се поставяше остро въпросът за възможността да бъде прилагана ал. 1 на чл. 277 НПК и спрямо обясненията, дадени от уличено лице. Могат ли да се четат обясненията на уличен, дадени по реда на чл. 277 НПК? Според мен те не могат да бъдат четени при противоречие между тях и обясненията на подсъдимия, дадени в съдебното заседание, тъй като това не са обяснения на лице, обвинено в извършване на конкретно престъпление. Предназначението на процесуалната фигура предопределя и значимостта им само в рамките на предварителното производство.

До промените, влезли в сила от 1 януари 2000 г., се считаше, че обясненията на уличения не следва да бъдат четени в съдебното производство. Съгласно чл. 85, ал. 1 НПК обясненията на уличения, дадени на предварително производство при условията и реда, предвидени в закона, са доказателствено средство, но само в рамките на досъдебната фаза — още повече като се има предвид обстоятелството, че уличеният е изключен от списъка на участниците в наказателното производство по смисъла на Глава седма от НПК. Въпреки че в чл. 277, ал. 1 НПК не е посочено кои обяснения на подсъдимия могат да бъдат прочетени в съдебно заседание, следва да се приеме, че законът има предвид обясненията, дадени в качеството на обвиняем. Това тълкуване на закона се подкрепя и от чл. 279, ал. 2 във вр. с чл. 277 НПК, според които могат да бъдат четени обясненията, дадени по същото дело на обвиняем, който се разпитва като свидетел на основание чл. 93,

ал. 1, т. 1 НПК. В случая се използва възможността показанията на такъв свидетел, дадени в съдебно заседание, да се съпоставят с обясненията му, които е давал на предварителното производство в качеството си на уличен. Едно разширително тълкуване на посочените разпоредби би довело до недопустимо ограничаване на правото на защита на подсъдимия, предоставено му от чл. 14, ал. 1 НПК.

В заключение може да се подчертае, че с включването в процеса на определени следствени действия, като например разпит на уличено лице, законодателят подпомага дейността на компетентните органи във фазата на предварителното производство за постигане целите и задачите на наказателния процес, визирани в чл. 1 НПК.

И още едно уточнение във връзка с наименованието на Раздел трети от Глава двадесета: формулировката на раздела определя разпоредбите на чл.чл. 408а — 414 НПК като особени правила, т.е., допълнителни към съществуващите общи правила, но същевременно чл. 408б, ал. 2 НПК говори за производство, което по своята същност представлява самостоятелна процедура. Но ако беше така, нямаше да има препращане по смисъла на чл. 414 НПК към общите правила. От самото название на раздела и проблемите, свързани с него, произтичат и всички останали противоречиви тълкувания в практиката — обстоятелство, което от своя страна налага съгласуване между особените правила по чл.чл. 408б — 414 НПК и правилата за производство по общия ред.

Само по този начин диференциацията при регламентация на процесуалните действия би довела до по-надеждни резултати в борбата срещу престъпността. Това не трябва да става за сметка или в противоречие с принципите на наказателния процес, тъй като те придават облика му и го характеризират като процес, съдържащ гаранции за осъществяване на задачите, които стоят пред правосъдието по наказателни дела. При регламентирането на един институт, какъвто е разглежданата форма на диференцирано производство, не е достатъчно да бъде постигната целта, с която е въведен, но трябва да се използват и такива процесуални средства, с които да се осигури и спазването на наказателнопроцесуалните форми, което гарантира на гражданите право на защита.

При диференциацията на процесуалните форми се отчита както предметът с оглед спецификата на разследване при наказателните дела, така и компетентността на съответните органи. По този начин в най-голяма степен се гарантира осъществяването на целите на наказателния процес.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТАБЛИЦА,
отразяваща броя на проведените
бързи полицейски производства за 1998 г.
в Пловдивския район^в

	Следствия	Дознания	Полицейски разследвания
Образувани предварителни производства:	967	7142	275
Работено е по:	8951	10225	275
Приключили първа фаза:	1113	7743	275
Върнати от съда:	34	34	3
Неприключили:	7984	3083	—

- ¹ ПАВЛОВ, С. Проблеми на основните функции в социалистическия наказателен процес на НРБ. С., 1966. с. 45; РАДЕВА, Р. Право на защита на обвиняемия. С., 1985. с. 141.
- ² ПАВЛОВ, С. Развитие на наказателноправната система на съвременния етап. С., 1976. с. 221.
- ³ Закон за изменение и допълнение на наказателнопроцесуалния кодекс. — ДВ, бр. 70 от 1999 г.
- ⁴ Сборник тълкувателни решения и постановления на Върховния съд 1953 — 1990. С., 1991, с. 398.
- ⁵ ПАВЛОВ, Ст. Цит. съч., с. 42 — 43.
- ⁶ РАДЕВА, Р. Процесуалното положение на обвиняемия на предварителното следствие в наказателния процес на НРБ. С., 1965, с. 65.
- ⁷ Закон за изменение и допълнение на наказателнопроцесуалния кодекс. — ДВ, бр. 21 от 20 февруари 1998 г.
- ⁸ Данните в таблицата са извлечени от отчетния доклад за 1998 г. на Районна прокуратура — Пловдив.

**ПО НЯКОИ ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ С ПРОИЗВОДСТВОТО ПО ЧЛЕН
409 И СЛЕДВАЩИТЕ ОТ НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС
(CERTAIN MATTERS RELATING TO THE PROCEEDING UNDER
ARTICLE 409 AND THE FOLLOWING ARTICLES FROM THE
CRIMINAL PROCEDURE CODE)**

Author(s): Aneta Petrova

- **Keywords:** art. 409 from Criminal Procedure Code
- **Summary/Abstract:** This work examines art. 409 and the following articles from the Criminal Procedure Code. There is no practice of Supreme Cassation Court clarifying some practical questions. Emphasis is placed on the inclusion in the process of certain investigative actions, such as the question of accused person. Attention is drawn to the title of Section Three of Chapter Twenty of the Code.

**TRANSLITERATED REFERENCES
NOT WRITTEN IN THE ROMAN SCRIPT**

- ПАВЛОВ, С. Проблеми на основните функции в социалистическия наказателен процес на НРБ. С. (PAVLOV, S. Problemi na osnovnite funktsii v sotsialisticheskia nakazatelen protses na NRB, S.), 1966
- РАДЕВА, Р. Право на защита на обвиняемия. С. (RADEVA, R. Pravo na zashtita na obvinyaemia. S.), 1985
- ПАВЛОВ, С. Развитие на наказателноправната система на съвременния етап. С. (PAVLOV, S. Razvitie na nakazatelnopravnata sistema na savremennia etap.S.), 1976
- Сборник тълкувателни решения и постановления на Върховния съд 1953 – 1990. С. (Sbornik talkuvatelni reshenia i postanovlenia na Varhovnia sad 1953 – 1990. S.), 1991
- РАДЕВА, Р. Процесуалното положение на обвиняемия на предварителното следствие в наказателния процес на НРБ. С. (RADEVA, R. Protsesualnoto polozhenie na obvinyaemia na predvaritelnoto sledstvie v nakazatelnia protses na NRB, S.), 1965